

**Էլեկտրական էներգիա արտադրող ընկերությունների
կողմից առաքված էլեկտրական էներգիայի (հզորության)
սակագների հաշվարկման մեթոդաբանություն**

1. Ընդհանուր դրույթներ

Սույն մեթոդաբանությունը սահմանում է էլեկտրաէներգետիկական համակարգի էլեկտրական էներգիա (հզորություն) արտադրող խոշոր՝ 10 ՄՎտ-ից ավելի տեղակայված հզորություն ունեցող հիդրոէլեկտրակայանների (կասկադների), ջերմային կայանների և ատոմային կայանների (այսուհետ՝ ընկերություններ) կողմից Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրական էներգիայի մեծածախ շուկայում վաճառվող էլեկտրական էներգիայի (հզորության) սակագների ձևավորման սկզբունքները:

Սակագների մշակման գործընթացը իրականացվում է երկու փուլով.

- ա) Ընկերությունների տարեկան անհրաժեշտ հասույթի մեծության հաշվարկ,
- բ) Ծախսերի վերլուծություն, դասակարգում, սակագների կառուցվածքի ընտրություն և սակագնային դրույթների հաշվարկ:

2. Անհրաժեշտ հասույթի որոշում

Ընդհանուր հասույթը, որը ընկերություններին թույլատրվում է ստանալ սակագների միջոցով, կոչվում է անհրաժեշտ հասույթ: Այն պետք է բավարար լինի ընկերությունների հուսալի, անվտանգ և շարունակական գործունեության համար պահանջվող բոլոր ծախսերը կատարելու և ներգրավված կապիտալի դիմաց ողջամիտ շահույթ ստանալու համար:

Անհրաժեշտ հասույթը (ԱՀ) հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$ԱՀ = ԹԾ + Մ + ԹՇ$$

որտեղ՝

ԹԾ – թույլատրելի տարեկան ծախսերն են,

Մ – հիմնական միջոցների տարեկան մաշվածությունն է,

ԹՇ – թույլատրելի շահույթն է:

2.1. Թույլատրելի ծախսեր

Թույլատրելի ծախսերում պետք է ներառվեն հաշվարկային տարվա ընթացքում կատարվող ծախսերը, որոնք անհրաժեշտ են ընկերության բնականոն գործունեությունը ապահովելու համար, այդ թվում՝

- ա) շահագործման և պահպանման ծախսերը,
- բ) վառելիքային ծախսերը (ջերմային և ատոմային կայանների համար),
- գ) սակագնով փոխհատուցվող օգտագործված միջուկային վառելիքի պահպանման, ատոմակայանի շահագործումից հանելու ֆոնդի ստեղծման և ատոմակայանի անվտանգության բարձրացման միջոցառումների իրականացման ծախսերը (միայն ատոմակայանի համար):
- դ) հարկերը (բացի շահութահարկից և ավելացված արժեքի հարկից) և Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով սահմանված տուրքերն ու պարտադիր այլ վճարները,
- ե) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված հիմնավորված և անհրաժեշտ այլ ծախսեր:

Թույլատրելի ծախսերում չեն ընդգրկվում լիցենզավորված գործունեությանը չառնչվող ծախսերը, որոնց համար ընկերությունն իրականացնում է առանձնացված հաշվառում:

Սակագնի սահմանման (վերանայման) հայտ ներկայացնելիս, ընկերությունը պետք է ներկայացնի աուդիտորի կողմից ստուգված նախորդ տարվա ծախսերը, ընթացիկ տարվա փաստացի (կանխատեսվող) ծախսերը և հաշվարկային տարվա նախատեսվող ծախսերը:

2.1.1. Շահագործման և պահպանման ծախսեր

Շահագործման և պահպանման ծախսերը ընդգրկում են ընկերությունների ծախսերի հետևյալ խմբերը՝

- ա) արտադրական անձնակազմի աշխատավարձը, այդ թվում սոցիալական ապահովագրության հիմնադրամի վճարումները,
- բ) շահագործման համար անհրաժեշտ օժանդակ նյութերի ծախսերը,
- գ) նորոգման ծախսերը, որոնք ընդգրկում են ինչպես սեփական ուժերով, այնպես էլ կապալառու կազմակերպությունների կողմից իրականացվող նորոգման աշխատանքների արժեքը,
- դ) այլ գործառնական ծախսեր:

2.1.2. Վառելիքային ծախսեր

Ջերմային և ատոմային կայանների վառելիքային ծախսերը որոշվում են ընկերությունների կողմից մշակված և Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի (այսուհետ՝ հանձնաժողով) կողմից հաստատված մեթոդիկաներով: Հաշվարկի հիմք են հանդիսանում «Էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատոր» ՓԲԸ-ի կողմից մշակված և կայանների հետ համաձայնեցված հաշվարկային տարվա էլեկտրաէներգետիկական համակարգի էլեկտրական էներգիայի և հզորության հաշվեկշիռները և կայանների աշխատանքի պլանավորվող ռեժիմները:

2.2. Մաշվածություն

Հիմնական միջոցների տարեկան մաշվածության (Մ) գումարները հաշվարկվում են գծային մեթոդով՝ ելնելով ծառայությունների մատուցման համար հանձնաժողովի կողմից օգտակար և օգտագործվող ճանաչված հիմնական միջոցների սկզբնական (ձեռքբերման) արժեքից կամ ֆինանսական հաշվետվություններում դրան փոխարինող այլ գումարից և օգտակար ծառայության ժամանակահատվածից:

2.3. Թույլատրելի շահույթ

Թույլատրելի շահույթը հաշվարկվում է որպես շահույթի հաշվարկման բազայի (ՇԲ) և թույլատրելի շահույթի նորմայի (ՇՆ) արտադրյալ՝

$$\text{ԹՇ} = \text{ՇԲ} * \text{ՇՆ}$$

Շահույթի հաշվարկման բազա է հանդիսանում ընկերության զուտ ակտիվների արժեքը: Այն հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\text{ՇԲ} = \text{ՕՕՈԸԱ} - \text{ԿՄ} + \text{ՇԿ}$$

որտեղ՝

ՕՕՈԸԱ - լիցենզավորված գործունեություն իրականացնելու համար հանձնաժողովի կողմից օգտակար և օգտագործվող ճանաչված ոչ ընթացիկ ակտիվների արժեքն է,

ԿՄ - կուտակված մաշվածությունն է,

ՇԿ - հանձնաժողովի կողմից թույլատրված շրջանառու կապիտալի մեծությունն է:

Շահույթի հաշվարկման բազան ժամանակ առ ժամանակ (բայց ոչ հաճախ, քան տարին մեկ անգամ) վերահաշվարկվում է հաշվի առնելու համար՝

ա) օգտակար և օգտագործվող ճանաչված ակտիվներում կատարված ներդրումները,

բ) կուտակված մաշվածության փոփոխությունը,

գ) շրջանառու կապիտալի թույլատրված մեծության փոփոխությունը,

դ) արժույթային փոխարժեքների փոփոխությունները այն դեպքերի համար, երբ ակտիվները ձեռք են բերված արտարժույթով:

Շահույթի թույլատրելի նորման սահմանվում է ընկերության կապիտալի միջին կշռված արժեքին հավասար, որը իրենից ներկայացնում է փոխառու և սեփական

կապիտալի միջին արժեքը, հաշվարկված կապիտալի կառուցվածքում նրանց բաժնեմասերի կշիռներին համապատասխան:

$$P\ddot{U} = \frac{\hat{e}\hat{I} * r_{\bar{e}} + \sum_i \hat{o}\hat{I}_i * r_{\bar{o}i}}{\hat{e}\hat{I} + \sum_i \hat{o}\hat{I}_i}$$

որտեղ՝

U և r_u – համապատասխանաբար սեփական կապիտալի մեծությունն է հաշվարկային տարվա սկզբում և նրա թույլատրելի (ողջամիտ) շահույթի նորման (մինչև հարկումը),

$\hat{o}\hat{I}_i$ և $r_{\bar{o}i}$ – համապատասխանաբար i -րդ փոխառության չմարված մնացորդն է հաշվարկային տարվա սկզբում և նրա սպասարկման արժեքը:

Կարող են կիրառվել շահույթի կամ շահույթի նորմայի որոշման այլ մեթոդներ, եթե այդպիսիք նախատեսված են բաժնետոմսերի կամ գույքի վաճառքի միջպետական կամ մասնավորեցման պայմանագրերով:

2.4. Ծախսերի վերահաշվարկում

Հաշվարկային տարվա ծախսերի որոշման հիմք են հանդիսանում հաշվարկային տարվան ամենամոտ տասներկուամսյա ժամանակահատվածը (փորձնական տարի), որի համար գոյություն ունի ծախսերի վերաբերյալ սպառիչ և ստուգված տեղեկատվություն:

Ծախսերը վերահաշվարկվում են կիրառելով հետևյալ մոտեցումները.

ա) ծախսերի նորմալացում, որի դեպքում փորձնական տարվա ընթացքում կատարված ծախսերը համապատասխանեցվում են սովորական տարվա ընթացքում կատարվող ծախսերին, արտասովոր հանգամանքների և ոչ կրկնվող ծախսերի բացառության միջոցով,

- բ) հայտնի և չափարկելի փոփոխությունները, որոնց միջոցով կանխատեսելի փոփոխությունները հաշվի են առնվում համապատասխանեցնելով փորձնական տարվա ծախսերը հաշվարկային տարվա իրողություններին:

3. Ծախսերի վերլուծություն

Սակագների մշակման գործընթացի հաջորդ փուլում իրականացվում է ընկերությունների ծախսերի վերլուծությունը ու բաշխումը ըստ լիցենզավորված գործունեությունների, ծախսերի տեսակների և մատուցվող ծառայությունների:

Ծախսերի վերլուծությունը բաղկացած է հետևյալ քայլերից՝

- ա) ծախսերի ֆունկցիոնալացում,
- բ) ծախսերի դասակարգում:

3.1. Ծախսերի ֆունկցիոնալացում

Ծախսերի վերլուծության այս քայլն իրականացվում է միայն ջերմային էլեկտրակայաններում՝ էլեկտրական և ջերմային էներգիայի համատեղ արտադրության դեպքում: Այս քայլում ընկերությունների ծախսերի յուրաքանչյուր տարրը բաժանվում է էլեկտրական և ջերմային էներգիայի արտադրության ֆունկցիոնալ տիրույթների միջև:

Ծախսերի այդպիսի բաժանումն իրականացվում է ընկերությունների առաջարկությամբ հանձնաժողովի կողմից հաստատված մեթոդաբանությամբ:

Հետագա շարադրանքում էլեկտրական և ջերմային էներգիայի համատեղ արտադրություն ապահովող ջերմային էլեկտրակայանների համար ծախսեր ասելիս՝ նկատի կունենանք էլեկտրական էներգիայի արտադրությանը հաստատված մեթոդաբանությամբ վերագրված ծախսերը:

3.2. Ծախսերի դասակարգում

Ծախսերը դասակարգվում են երկու խմբի՝ հաստատուն և փոփոխական:

Հաստատուն ծախսերն այն ծախսերն են, որոնք ընկերությունները կատարում են անկախ առաքված էլեկտրական էներգիայի քանակից: Դա հիմնականում հիմնական միջոցների սպասարկման և պահպանման հետ կապված ծախսերն են և այլ ծախսերը, որոնք պետք է հատուցվեն անկախ առաքված էլեկտրական էներգիայի քանակից:

Փոփոխական ծախսերն այն ծախսերն են, որոնք փոփոխվում են կախված առաքված էլեկտրական էներգիայի քանակից և այդ փոփոխությունները պայմանականորեն կարելի է համարել ուղիղ համեմատական այդ քանակին: Այդ ծախսերը ընդգրկում են վառելիքի արժեքը (ջերմային և ատոմային կայաններում), հիմնական սարքավորումների նորոգման ծախսերի մի մասը, որը կարելի է կախվածության մեջ դնել նրանց աշխատաժամերի քանակից: Որոշ դեպքերում, եթե ընկերությունները կիրառում են աշխատանքի վարձատրության պարգևատրային համակարգ, աշխատավարձի մի մասը նույնպես կարող է դասվել փոփոխական ծախսերին:

Հիմնական միջոցների մաշվածության ծախսերը մասամբ կարող են ընդգրկվել փոփոխական ծախսերի մեջ՝ հաշվի առնելով նրանց ծառայության ժամկետի (աշխատանքի ներուժի) կախվածությունն աշխատաժամերի քանակից և հետևաբար նաև էլեկտրական էներգիայի արտադրությունից:

Ընկերությունների թույլատրելի շահույթի այն մասը, որն անհրաժեշտ է փոխառու կապիտալի սպասարկման համար, պետք է դասվի հաստատուն ծախսերին, իսկ սեփական կապիտալի շահութաբերության ապահովման և շահութահարկի մասով կարող է մասնակի կամ ամբողջությամբ դասվել փոփոխական ծախսերին:

Բոլոր ընկերությունները պարտավոր են ծախսերի դասակարգման իրենց սկզբունքները համապատասխան հիմնավորումներով ներկայացնել հանձնաժողովի համաձայնեցմանը:

4. Սակագների մշակումը

4.1. Սակագների կառուցվածքի ընտրությունը

Էլեկտրաէներգիա արտադրող տարբեր ընկերությունների համար սակագների կառուցվածքը կարող է լինել տարբեր: Կառուցվածքի ընտրությունը կախված է էլեկտրաէներգետիկական համակարգի պահանջներից և այդ պահանջները բավարարելու համար տվյալ ընկերության կողմից անհրաժեշտ ծառայություններ մատուցելու հնարավորություններից, որոնք կարող են ներառել՝ էլեկտրական էներգիայի արտադրությունը, պահուստային հզորությունների ապահովումը, սինխրոն կոմպենսատորի ռեժիմում աշխատանքը, հաճախականության կարգավորումը և այլն:

Ընկերությունների կողմից էլեկտրաէներգետիկական համակարգին մատուցվող ծառայությունների տեսակից, դրանց հաշվառման հնարավորություններից և նպատակահարմարությունից կախված, նրանց համար կարող են կիրառվել միադրույք կամ բազմադրույք սակագներ: Սակագնային դրույքների հաշվարկի հիմք են հանդիսանում դասակարգված՝ հաստատուն (Θ_n) և փոփոխական (Θ_{φ}) ծախսերի տարբեր ծառայությունների միջև բաշխված մեծությունները:

Սակագների կառուցվածքը, սակագնային դրույքների միջոցով վճարման ենթակա ծառայությունների տեսակները և դրանց միջև ծախսերի բաշխման սկզբունքները ընկերությունների ներկայացմամբ հաստատում է հանձնաժողովը:

4.2. Ծառայությունների քանակի միավորներ

Ծառայությունների քանակի միավորներն իրենցից ներկայացնում են ֆիզիկական մեծություններ, որոնց նկատմամբ կիրառվում են վճարման դրույքները.

Դրանք են՝

- ա) առաքված էլեկտրական էներգիայի քանակի միավոր (կՎտժժ),
- բ) պայմանագրային պատրաստական հզորության միավոր (կՎտ),

գ) սինխրոն կոմպենսատորի ռեժիմում ռեակտիվ էներգիայի արտադրության միավոր (կՎար),

դ) հաճախականության ավտոմատ կարգավորման միավոր (կՎտ):

Համակարգային այլ ծառայությունների մատուցման դեպքում կարող են կիրառվել նաև, այդ ծառայությունները բնորոշող և չափող միավորներ:

4.3. Սակագնային դրույքների հաշվարկը

4.3.1. Միադրույք սակագնային համակարգ

Միադրույք սակագները սահմանվում են այն արտադրող ընկերությունների համար, որոնց աշխատանքի ռեժիմները չեն կարգավորվում համակարգի օպերատորի կողմից: Դրանք են՝ օրական կարգավորում չունեցող հիդրոէլեկտրակայանները, հողմային կայանները և վերականգնվող էներգետիկական ռեսուրսներ օգտագործող այլ կայաններ, որոնք բացի էլեկտրական էներգիայի արտադրությունից համակարգային այլ ծառայություններ չեն մատուցում:

Միադրույք սակագներում ծառայությունների քանակի միավոր, որպես կանոն, հանդիսանում է էլեկտրական էներգիայի քանակի միավորը (կՎտժ):

Միադրույք սակագնի կիրառման դեպքում ծախսերի դասակարգում չի կատարվում և սակագինը հաշվարկվում է որպես ընկերության անհրաժեշտ հասույթի ($ԱՀ$) և գնորդին տարվա ընթացքում առաքվող էլեկտրական էներգիայի ($W_{տն}$) հարաբերություն՝

$$\hat{e} = \frac{^2 D}{W_{3 \text{ է}}}$$

Տարվա ընթացքում առաքվող էլեկտրական էներգիայի հաշվարկային մեծությունը որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$W_{տն} = W_{արտ} - W_{կսկ}$$

որտեղ՝

$W_{արտ}$ - էլեկտրական էներգիայի տարեկան արտադրանքի հաշվարկային մեծությունն է (կՎտժ),

$W_{կսկ}$ – կայանի տարրերում տեղի ունեցող կորուստների և սեփական կարիքների վրա ծախսվող էլեկտրական էներգիայի քանակն է (կՎտժ):

Տարեկան արտադրանքի հաշվարկային մեծությունը ընդունվում է կայանի նախագծային միջին բազմամյա արտադրանքին հավասար: Եթե շահագործման ընթացքում օբյեկտիվ պատճառներով տեղի են ունեցել նախագծային ցուցանիշներից շեղումներ, ապա ընկերությունը հանձնաժողով է ներկայացնում միջին բազմամյա արտադրանքի վերաբերյալ լիցենզավորված մասնագիտական կազմակերպության կողմից կատարված նոր հաշվարկ:

Կայանի տարրերում տեղի ունեցող կորուստների և սեփական կարիքների վրա ծախսվող էլեկտրական էներգիայի քանակի հաշվարկը կատարվում է ընկերությունների կողմից մշակված և հանձնաժողովի կողմից հաստատված մեթոդիկայով:

4.3.2. Երկդրույք սակագնային համակարգ

Երկդրույք սակագնային համակարգում ընկերությունների՝ վճարման ենթակա ծառայություններ են հանդիսանում՝ էլեկտրական էներգիայի առաքումը, որի քանակի չափման միավոր է հանդիսանում կՎտժ-ը և պայմանագրային պատրաստական հզորությունը, որի քանակի չափման միավոր է հանդիսանում կՎտ-ը:

Երկդրույք սակագներ կիրառվում են այն ընկերությունների համար, որոնց մասնակցությունը էլեկտրական էներգիայի և հզորության հաշվեկշռում ամեն պահի հրահանգվում է համակարգի օպերատորի կողմից: Դրանց շարքին են դասվում օրական կարգավորում ունեցող ՀԷԿ-երը և ՀԷԿ-երի կասկադները, ԶԷԿ-երը, որոնց

աշխատանքն ամբողջությամբ չի թելադրվում ջերմային էներգիայի սպառումով, և ատոմային էլեկտրակայանը:

Երկդրույք սակագների էլեկտրական էներգիայի դրույքը (U_{Γ_w}) որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\hat{e}_{,w} = \frac{\dot{I}_{\hat{o}}}{W_{\hat{e}}} \text{ (դր/կՎտժ)},$$

որտեղ՝

$\mathcal{O}_{\text{h}}$ - ծախսերի դասակարգման արդյունքում հաշվարկված ընկերության փոփոխական ծախսերն են,

W_{un} - հաշվարկային տարվա ընթացքում առաքվող էլեկտրական էներգիայի քանակն է:

Առաքվող էլեկտրական էներգիայի քանակը (W_{un}) կախված է հաշվարկային տարվա էլեկտրական էներգիայի հաշվեկշռում ընկերության մասնակցությունից և հաշվարկվում է համակարգի օպերատորի կողմից համակարգի տարեկան ռեժիմների պլանավորման ժամանակ:

Երկդրույք սակագների հզորության դրույքը (U_{Γ_N}) որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\hat{e}_{,N} = \frac{\dot{I}_{\hat{N}}}{\sum_{t=1}^{12} N_{\hat{a}t}} \text{ (դր/կՎտժամիս)},$$

որտեղ՝

$\mathcal{O}_{\text{h}}$ - ծախսերի դասակարգման արդյունքում հաշվարկված ընկերության հաստատուն ծախսերն են,

N_{ut} - ընկերության պայմանագրային պատրաստական հզորության մեծությունն է հաշվարկային տարվա t-րդ ամսում:

Պայմանագրային պատրաստական հզորությունների մեծությունը որոշվում է համաձայն հանձնաժողովի կողմից ընդունված «Երկդրույք սակագնային համակարգում էլեկտրական էներգիայի (հզորության) առուվաճառքի պայմանագրային հզորությունների սահմանման սկզբունքների»:

4.3.3. Բազմադրույք սակագներ

Այն ընկերությունները, որոնք բացի էլեկտրական էներգիայից և հզորությունից, մատուցում են համակարգի կայուն աշխատանքը և էլեկտրական էներգիայի որակն ապահովող այլ ծառայություններ, կարող են հաշվառման և առանձին սակագնային դրույքներով վճարման ենթակա դարձնել այդ ծառայությունները:

Այդ դեպքում սակագնային դրույքների հաշվարկի համար անհրաժեշտություն է առաջանում հանձնաժողովի հետ համաձայնեցված մեթոդաբանությամբ բաշխել դասակարգված հաստատուն և փոփոխական ծախսերը մատուցվող բոլոր ծառայությունների միջև, որոշելով յուրաքանչյուր ծառայության մատուցման համար ընկերության կողմից կատարվող տարեկան ծախսերը:

Յուրաքանչյուր ծառայության սակագնային դրույքը կորոշվի որպես նրա համար կատարվող տարեկան ծախսերի և ծառայության տարեկան քանակի հարաբերություն: